

Η τραγωδία είναι η επιτομή του ανθρώπινου πολιτισμού

Χριστίνα Ελευθεράκη

22/08/2022

Ο Μεσσηνιακής καταγωγής σκηνοθέτης μιλά στο «Θ», τονίζοντας την επικαιρότητα που έχουν στη σύγχρονη εποχή οι “Πέρσες” του Αισχύλου, που θα δούμε στην Καλαμάτα την Τετάρτη 24 Αυγούστου από την ομάδα του «Σημείο Μηδέν».

Η Ομάδα «Σημείο Μηδέν» επιστρέφει στην Καλαμάτα για να παρουσιάσει την προσεχή Τετάρτη, 24 Αυγούστου, τους «Πέρσες» του Αισχύλου. Για τον μεσσηνιακής καταγωγής σκηνοθέτη Σάββα Στρούμπο, εκτός από μία ακόμη πολύμηνη «περιπέτεια» στο εργαστήρι της ομάδας που φτάνει σε επικοινωνία με το κοινό, είναι ταυτόχρονα «μια προσπάθεια επανασύνδεσης με τις ρίζες, μέσα από την τέχνη».

Ο ίδιος λέει γι’ αυτή την επιστροφή: «Ήταν η περυσινή μας εμπειρία με την “Αντιγόνη” μια πολύ όμορφη εμπειρία στο Κάστρο και από κάθε άποψη είναι μεγάλη χαρά μας που επιστρέφουμε σε αυτό τον τόσο ατμοσφαιρικό χώρο. Για μένα, βέβαια, η επίσκεψη στην Καλαμάτα είναι και μια μορφή επανασύνδεσης με τις ρίζες, καθώς η καταγωγή μου είναι από την Αρτεμισία, το χωριό του Ταυγέτου, στο οποίο πάντα από μικρό παιδί θυμάμαι τον εαυτό μου να τρέχω, στα βουνά, στα ποτάμια, στα χωράφια, στην πλατεία του χωριού με τους φίλους εκείνης της εποχής. Θυμάμαι τον παππού, τη γιαγιά, τον πατέρα μου να κάνουμε φοβερές βόλτες και πεζοπορίες... Πρόκειται για έναν πανέμορφο τόπο, που είναι πολύ μεγάλη χαρά κάθε φορά που τον επισκέπτομαι».

«Πέρυσι, αν και εν μέσω covid, το κοινό μάς τίμησε με την παρουσία του, ήταν πολύ θερμό στην ανταπόκρισή του σε ό,τι αφορά την παράσταση, κι έτσι πιστεύουμε να βρούμε στο κοινό αυτό και άλλον κόσμο που θα θελήσει να συνδεθεί με το έργο μας» είναι η έμμεση πρόσκληση του Σάββα Στρούμπου για το ραντεβού της Τετάρτης στο Κάστρο.

Αλλά γιατί τραγωδία;

Η αρχαία τραγωδία, κατά την άποψή μου, είναι ένα ιδιαίτερο είδος θεατρικής γραφής και θεατρικής πράξης και, μάλιστα, αυτό το διακριτό είδος θεατρικής γραφής και πράξης γεννιέται σε μια πολύ συγκεκριμένη στιγμή στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού. Αναφέρομαι, βέβαια, στην αρχαία Αθήνα του 5ου αιώνα π.Χ. Γνωρίζουμε φυσικά ότι η τραγωδία έρχεται από πιο παλιά, και συνομιλεί βεβαίως με τα ομηρικά έπη, ωστόσο αυτός ο χρυσός λεγόμενος αιώνας είναι και ο αιώνας που το είδος αυτό αναπτύσσεται και ακμάζει. Σημαίνει ότι αλληλεπιδρά, ριζώνει μέσα σε αυτή τη στιγμή που η φιλοσοφία, η δημοκρατία και το θέατρο αποτελούν ένα όλον δημιουργίας στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού. Η τραγωδία είναι η επιτομή του ανθρώπινου πολιτισμού, τα ζητήματα που τίθενται, τα ζητήματα που απασχολούσαν τους ανθρώπους 2,5 χιλιάδες χρόνια πριν, τα ζητήματα τα οποία προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν, με τα οποία προσπαθούσαν να συνδιαλλαγούν, να συνομιλήσουν, για τα οποία αγωνιούσαν, μέσα από την ποιητική διάσταση της σκηνής της θεατρικής τέχνης, είναι συγκλονιστικά και από αυτή την άποψη έχουμε να κάνουμε με έργα κλασικά, οικουμενικά, δηλαδή όχι με μουσειακά εκθέματα, με έργα όμως τα οποία είναι διαρκώς επίκαιρα, διαρκώς αναγκαία, σε όλες τις εποχές.

Ιδιαίτερα στον 20ό αιώνα, το βλέπουμε και στον 21ο από πολλούς φιλοσόφους, θεωρητικούς κ.τ.λ., τέθηκε σαν ζήτημα ότι πλέον δεν είμαστε σε μια τραγική εποχή, καθώς το ηρωικό, το στοιχείο του πάθους, το στοιχείο το τελετουργικό, το στοιχείο της συλλογικότητας ή, αν θέλεις, και το στοιχείο της μεγάλης αφήγησης, της μεγάλης ιδέας, όλα αυτά βλέπουν να εκλείπουν κι έτσι χαρακτηρίζουν την ιστορική αυτή περίοδο, μη τραγική.

Η προσωπική μου άποψη είναι απέναντι σε αυτή τη θέση. Το τραγικό στοιχείο υπάρχει πλήρως σε αυτή την εποχή, αν και μπορεί να μην εκφράζεται πάντα με τον τρόπο που εκφράστηκε 2,5 χιλιάδες χρόνια πριν. Μπορεί να φέρουμε τα τραύματα, τις αγωνίες, τις ματαιώσεις, αλλά και τις προσδοκίες των καιρών, τον κατακερματισμό της σύγχρονης εποχής, αλλά στον πυρήνα της η σύγχρονη εποχή είναι βαθιά τραγική, από την άποψη ότι βιώνουμε ως άτομα, ως κοινωνίες, σε επίπεδο και εθνικό και διεθνές, τα αδιέξοδα και τις αντιφάσεις των καιρών, τα οποία είναι αδιέξοδα και αντιφάσεις και των ανθρώπων.

Και γιατί Πέρσες;

Χρειάζεται να τονίσουμε ότι ο τρόπος με τον οποίο δουλεύουμε δεν είναι επικαιρικός, σημαίνει ότι δε βλέπουμε την επικαιρότητα και λέμε: “α, αυτό είναι ένα κείμενο το οποίο αυτή τη στιγμή είναι επίκαιρο και άρα πρέπει να καταπιαστούμε”. Οι καλλιτέχνες πιστεύω ότι είναι πολύ ευαίσθητοι δέκτες των κραδασμών, των δονήσεων, της αγωνίας, των τραυμάτων και των προσδοκιών των καιρών και έτσι μπορεί να μη λειτουργεί επικαιρικά, αλλά επειδή αφουγκράζεσαι αυτή τη δυναμική, αυτό το υλικό, το βιώνεις και το δέχεσαι και μετά λειτουργεί το ένστικτο, λειτουργεί η διαίσθηση. Εμείς, λοιπόν, διαισθητικά επιλέξαμε τους Πέρσες, αλλά ήρθε η εποχή, ήρθε η ιστορία και έκανε το κείμενο τόσο πολύ επίκαιρο, καθώς δουλεύαμε μέσα σε καιρούς πολέμου.

Οι «Πέρσες» είναι η παλαιότερη σωζόμενη τραγωδία που έχουμε και η μόνη σωζόμενη τραγωδία με ιστορικό θέμα, τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας και την πανωλεθρία που υπέστησαν οι Πέρσες εκεί. Ο Αισχύλος προσεγγίζει το υλικό όχι από τα μάτια των Αθηναίων, νικητών της ναυμαχίας, αλλά από τα μάτια των Περσών ηττημένων. Μας πηγαίνει στα Σούσα, όπου παραμένει η ηγετική ομάδα των Περσών, προσδοκώντας με τρόπο αγωνιώδη τα νέα από τη ναυμαχία. Καθώς τα νέα αργούν, όλοι αισθάνονται την επερχόμενη καταστροφή. Έρχεται ο αγγελιαφόρος, ανακοινώνει όχι απλά την ήττα ή την καταστροφή, την πανωλεθρία, και αρχίζει αυτός ο θρήνος άνευ όρων, άνευ ορίων των Περσών. Οι Πέρσες είναι, όμως, διαβρωμένοι από το δίπολο πόλεμος-εξουσία. Παρά την πανωλεθρία που έχουν υποστεί, δε λειτουργούν αναστοχαστικά, δε λειτουργούν αυτοκριτικά, δεν προσπαθούν να μετασχηματίσουν τη στάση τους. Ο Αισχύλος τούς αντιμετωπίζει κριτικά, καταδεικνύει με οξύτατο τρόπο τη διάβρωση αυτή και μέσα από την κριτική στάση, αποκαλύπτει την τραγική διάσταση, το αδιέξοδο.

Δεν τα κάνει, ωστόσο, όλα αυτά για να ταπεινώσει ή να εξευτελίσει τους χειρότερους κατά τ' άλλα αντιπάλους των Αθηναίων. Τα κάνει για να προειδοποιήσει με τρόπο αγωνιώδη τους συμπολίτες του, οι οποίοι έχουν αρχίσει να υιοθετούν αντίστοιχα χαρακτηριστικά. Με τον τρόπο αυτό μέσα από τα υλικά της ποίησης, της θεατρικής τέχνης, προσπαθεί να εκφράσει τα ζητήματα που τον απασχολούν. Αυτά μπορούμε το κάθε άτομο, ανάλογα με την ευαισθησία και τη φαντασία του, να τα

μεταφράσουμε στα ζητήματα που αφορούν εμάς στη σύγχρονη εποχή και στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο για να δείξουμε τη σημασία, την επικαιρότητα και την αναγκαιότητα των «Περσών».

Είμαστε, όμως, σε θέση οι σημερινοί θεατές να αποκωδικοποιήσουμε αυτά τα μηνύματα;

Δεν μπορώ να απαντήσω μέσα από μια γενίκευση ενός ναι ή ενός όχι. Το θέατρο δεν είναι εδώ, από την αρχαιότητα έως τα σήμερα, για να δίνει ετοιμοπαράδοτες απαντήσεις στους θεατές, ώστε μετά θεατές και δημιουργοί να ησυχάσουν. Αντιθέτως, πιστεύω ότι το θέατρο είναι εδώ για να ανοίγει τα ερωτήματα με τρόπο αγωνιώδη, για να κινητοποιεί τις αισθήσεις, τη διάνοια, το πνεύμα, τις πρωτογενείς πηγές συγκίνησης, τα συναισθήματα, την πρόσληψη, να θέτει ερωτήματα τα οποία είναι αγωνιώδη. Σίγουρα οι καιροί δεν ευνοούν τη δυνατότητα της αποκωδικοποίησης με έναν τρόπο, να πω, προοδευτικό, όμως ο κόσμος, οι άνθρωποι, πιστεύω έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν με έναν ανάλογο τρόπο.

Ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες της δικής σας θεατρικής ματιάς;

Όλα αυτά τα οποία ανέφερα σε σχέση με την έννοια του τραγικού και σε σχέση με το υλικό των «Περσών», όταν μεταφερθούν από τη σφαίρα της θεωρίας στη σφαίρα της θεατρικής πράξης, τίθεται αυτό το ερώτημα: πώς μπορούμε πραγματικά να το αντιμετωπίσουμε πρακτικά; Εμείς δεν ακολουθήσαμε το δρόμο της αναπαράστασης, το δρόμο της απεικόνισης, των καταστάσεων, της ιστορίας, των προσώπων και των πραγμάτων του έργου, δεν πήγαμε να λειτουργήσουμε αναπαραστατικά, περιγραφικά, απεικονιστικά, καθώς μια τέτοιου τύπου επιλογή θα μας οδηγούσε απευθείας σε μια αισθητική ωμού ρεαλισμού, την οποία αποφεύγουμε. Ακολουθήσαμε, αν μπορώ να το πω, τη βούληση ή τα υλικά εργασίας του ίδιου του Αισχύλου -παρ' όλο που βέβαια η τραγωδία ως είδος θεατρικής πράξης είναι χαμένο, δεν ξέρουμε πώς το κάνανε ακριβώς και ούτε υπάρχει κανένας λόγος να προσπαθήσουμε να λειτουργήσουμε μιμητικά. Ωστόσο, υπάρχουν όροι, υπάρχουν κεντρικές κατηγορίες στην Τραγωδία. Ο Αισχύλος δουλεύει μέσα από το τελετουργικό στοιχείο, δημιουργεί μια τελετουργία της πτώσης ενός ολόκληρου κόσμου, της Περσικής Αυτοκρατορίας. Το τελετουργικό στοιχείο λοιπόν είναι στο επίκεντρο αυτής της παράστασης. Μέσα σε αυτή την τελετουργία που αναπτύσσεται

οι ηθοποιοί με τη φωνή, με το σώμα, με την ενέργεια που αναδύεται από το σώμα τους, με το λόγο, με το πνεύμα, με τη συγκίνηση, επικοινωνούν όλα αυτά τα στοιχεία για τα οποία μιλήσαμε.

Κεντρική κατηγορία της τραγωδίας είναι ο θρήνος, άλλη κεντρική κατηγορία είναι και το δέος, είναι το μανικό, το εκστατικό στοιχείο. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η τραγωδία είναι ένα είδος θεάτρου, που θα το λέγαμε θρησκευτικό από τη μια, διονυσιακό από την άλλη.

Και η ιδιαιτερότητα της Ομάδας «Σημείο Μηδέν»;

Ιδρύσαμε την Ομάδα «Σημείο Μηδέν» το 2008 και αυτό που τη χαρακτηρίζει είναι το εργαστηριακό πνεύμα, δηλαδή δεν ακολουθούμε την πεπατημένη της δημιουργίας μιας θεατρικής παράστασης. Κάθε μας παράσταση είναι το αποτέλεσμα ενός εργαστηρίου, όχι θεωρητικού, αν και υπάρχει και το κομμάτι της θεωρίας έντονα, αλλά ενός εργαστηρίου το οποίο αναπτύσσεται μαζί με τους ηθοποιούς, μέσα από τους ηθοποιούς. Όλες οι διαστάσεις δημιουργίας μιας παράστασης τίθενται στη διαδικασία της αμφισβήτησης, ξεκινάμε στην κυριολεξία -όπως είναι και το όνομα της ομάδας- από το σημείο μηδέν. Θέτουμε τα πάντα στο φακό της διερώτησης, με το σώμα και τη φωνή μας, αναμετριάμαστε με το κείμενο προσπαθώντας να εξορύξουμε τον πυρήνα του κειμένου, μέσα από το βάθος της δημιουργικότητας του κάθε ηθοποιού, της κάθε ηθοποιού. Έτσι σιγά σιγά μέσα από πολλούς μήνες δουλειάς, δημιουργείται το αποτέλεσμα της παράστασης (σ.σ. ο ίδιος είχε αρχίσει να επεξεργάζεται το κείμενο από πέρυσι καλοκαίρι, το εργαστήριο και οι πρόβες άρχισαν τον περασμένο Νοέμβρη και το έργο έκανε πρεμιέρα τον Ιούνιο του 2022 στη Λάρισα, με την Καλαμάτα να είναι ο 5^{ος} φετινός σταθμός).

Υπάρχει κάποιο σημείο που ξεχωρίζετε στους «Πέρσες»;

Δε θα μπορούσα να το πω τόσο συγκεκριμένα, γιατί η τραγωδία αυτή έχει μια τέτοια ποιητική πύκνωση στο λόγο που κάθε ατάκα είναι πανέμορφη, αλλά σαφώς μου έχει μείνει μια πολύ όμορφη φράση, όπως την έχει μεταφράσει ο Γιώργος Μπλάνας, του οποίου η μετάφραση υπήρξε ένας πολύ όμορφος συνοδοιπόρος σε όλη τη διαδρομή της δημιουργίας της παράστασης. Κάπου μιλάει για την «παραφορά της υπεροπλίας». Και στους Πέρσες υπάρχει το τραγικό τρίπτυχο. Θεωρούν τον εαυτό τους ανίκητο, είναι δηλαδή ήδη μέσα στην Ύβρη, αυτή η Ύβρη τους οδηγεί

μέσα στην Άτη, στην τρέλα, «στην παραφορά», όπως λέει ο Μπλάνας, «της υπεροπλίας», συνέχεια να κάνουν πολέμους και να κατακτούν, ε, η Ύβρη και η Άτη τούς οδηγούν στη Νέμεση, τη στιγμή της θεϊκής εκδίκησης και τιμωρίας. Βλέπουμε τους Πέρσες μέσα στο τοπίο της Νέμεσης.

Κατά τ' άλλα υπάρχουν κομμάτια στο αρχαίο κείμενο, κομμάτια του θρήνου, τα οποία θεωρώ εξαιρετικά εύηχα και τα οποία έχουμε κρατήσει στην παράσταση για το λόγο αυτό. Και οι άνθρωποι που θα θελήσουν να παρακολουθήσουν αυτή την παράσταση θα τα ακούσουν. Οι Αρχαίοι τα άκουγαν κάπως και σαν άναρθρες κραυγές, όχι τόσο πολύ σαν λέξεις, και ο Αισχύλος προσέδωσε σε αυτές τις κραυγές ένα πολύ όμορφο ηχητικό ρυθμικό περιεχόμενο.

Προσωπικά έχετε κάνει όσα θα θέλατε καλλιτεχνικά, μέχρι στιγμής;

Έχω κάνει όσα θα ήθελα μένοντας πιστός στις αρχές και τις αξίες που θέλω να υπηρετώ (σ.σ. εκτός από ιδρυτικό μέλος και σκηνοθέτης στην Ομάδα «Σημείο Μηδέν», έχει σταθερή συνεργασία εδώ και 20 χρόνια με το Θέατρο ΑΤΤΙΣ του Θεόδωρου Τερζόπουλου). Μία από τις δικές μου αξίες είναι ότι η θεατρική τέχνη μπορεί να προχωρήσει, η τέχνη των ηθοποιών μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από κοινότητες καλλιτεχνών, όπως είναι μια ομάδα θεάτρου. Γιατί οι ηθοποιοί έχουν όλο το χώρο, όλο το χρόνο, την ασφάλεια για να μπορέσουν να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους, να αποκαλύψουν το δημιουργικό τους δυναμικό, να εξορύξουν από τον πυρήνα της δημιουργικότητάς τους αυτό που μέχρι εκείνη τη στιγμή δε γνωρίζουν ούτε οι ίδιοι, ούτε ο σκηνοθέτης. Δυστυχώς, οι οικονομικές δυσκολίες όσο και το πνεύμα των καιρών δεν ευνοούν τέτοιες συλλογικότητες και την ύπαρξή μας για τον άλλον. Εγώ πιστεύω ότι χρειάζεται μέσα από μια διαδικασία ριζικής επαναξιολόγησης αξιών για την ίδια την τέχνη να επανεφεύρουμε τον τρόπο ύπαρξης αυτής της μικρής κοινότητας καλλιτεχνών και αυτό προσπαθεί η «Σημείο Μηδέν»...